

היגשים לשוניים יום הכיפורים תשף

דקדוקי קריאה יום הכיפורים שחרית ומנחה

א	בְּקִרְבָּתָם: הקו"ף בקמץ קטן, הרי"ש בשווא נח ואין דגש קל בבי"ת שלאחריה
ב	בְּעֵנָן: העמדה קלה בבי"ת להדגיש את הסגול המורה על מיודע
ד	כְּתַנְתָּ-בִּד קָדַשׁ: טעם קדמא על המילה בִּד, אין לקרוא בטעות 'כתנת בד-קדש' ¹
ז	וְהַעֲמִיד: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת הגרונית החטופה
י	יַעֲמַד-חֵי: יו"ד ראשונה בקמץ גדול
יב	גַּחֲלִי-אֵשׁ: געיה בגימ"ל
טז	מִטְמְאָתָם... טְמֵאָתָם: בשתי המילים המ"ם בשווא נח. להזהר מהבלעת האל"ף. לא: מטומות ולא טומותם
כ	הֵחִי: טעם סו"פ האריך את תנועת החי"ת מפתח לקמץ לכן הה"א מנוקדת בסגול
כו	וְהַמְשִׁלָּח: געיה בה"א והמ"ם בשווא נע, אין לחוש לספרים אשר ניקדו שם חטף פתח
כט	בְּעֵשׂוֹר: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המסמל מיודע. הָאֲזָרָח: בזקף קטן ולא גדול. בְּתוֹכָם: כ"ף ראשונה בשווא נע ואין לקרוא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים
הפטרה לקריאה התורה בשחרית ישעיהו נז יד - נח יד:	
נד יז	וְאַכֶּהוּ: הו"ו בשווא לא בקמץ
נז יח	וְאַרְפָּאֵהוּ וְאַנְחִיָּהוּ וְאַשְׁלֵם: הווי"ם הם ווי החיבור, לכן הם בשווא או בפתח ולא בקמץ. וְלֹאֲבָלָיו: העמדה קלה בלמ"ד למנוע הבלעת האל"ף החטופה
נז יט	וְרַפְּאֲתָיו: האל"ף כלל אינה נשמעת
נז כ	וְהִרְשָׁעִים: הרי"ש בשווא נע
נח א	אֶל-תַּחֲשֶׁךְ: שי"ן שמאלית. חֲטֵאָתָם: הטי"ת בחולם
נח ב	יִדְרֹשׁוּ... יַחַפְּצוּ: שתיהן מלרע וכן בסוף הפסוק
נח ג	עֲצִיבָם: הצד"י בשווא נע. תִּגְשׁוּ: שי"ן שמאלית
נח ה	עֲנֹת: הנו"ן בדגש חזק, לשון ענוי
נח ז	תָּבִיא בֵּית: טעם נסוג אחר לתו"ו הראשונה
נח ח	אֶסְפְּךָ: הכ"ף בסוף המילה רפוייה
נח ט	מִתּוֹכָךְ: כ"ף ראשונה בשווא נע ולא בחטף. אֶצְבָּע: במלרע
נח יא	וְהִשְׁבִּיעַ: שי"ן שמאלית
נח יב	תִּרְבֹּת: החי"ת בקמץ קטן והרי"ש אחריה בשווא נח

¹ טעות נפוצה שמקורה ברצון הבלתי מודע מצד הקורא 'לאזן' את מספר ההברות משני צדי היחידה, הכוונה היא שהקורא על פי הטעות מקבל 3 הברות מצד ימין (אם נספור את השווא הנע כהברה לצורך העניין) ו-3 הברות משמאל כאשר הנכון הוא 4 מימין ו-2 משמאל.

נח יד על-במותי ארץ: טעם נסוג אחור לבי"ת. והאכלתיך: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה

מנחת יום כיפור:

יח ב אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: טעם טפחא בתיבת אָנִי

יח ה וְחִי: וי"ו קמוצה

יח ז לֹא תִגְלֶה... לֹא תִגְלֶה: כאשר המילה מוטעמת באתנח הלמ"ד בצירי, וכאשר היא בטיפחא (טרחא) הלמ"ד בסגול

יח כ שְׁכַבְתָּךְ: הכ"ף בקמץ קטן וכן הוא בהמשך פס' כג. לְטִמְאָה-בָּה: הטי"ת בקמץ קטן, התיבה מוטעמת בטעם סו"פ בלבד

יח כא לְהַעֲבִיר: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה

יח כג לְרַבְּעָה: כאן הה"א במפיק. בקדושים כ טז ללא מפיק. תָּבַל: מלעיל וכולה בסגול. הקורא בצירי או במלרע משמעות

יח כד אֶל-תִּטְמָאוּ: העמדה קלה בת"ו מפני הגעיה שם, יש להיזהר בקריאתה בחיריק (משקל סביל בנין התפעל) ולא בשווא (משקל פעיל)

הפטרה לקריאה במנחה, ספר יונה ומיכה ז יח-כ:

א ב נִינְוָה: הנ"ן השנייה בשווא נע

א ג יָפוֹ: במלרע. אֲנִיָּה: האל"ף בחטף קמץ, הי"ד בחיריק חסר והי"ד אחריה קמוצה ובדגש חזק. בָּאָה: במלרע

א ה וַיִּרְאוּ: יר"ד ראשונה דגושה ובחיריק מלא והרי"ש אחריה בשווא נע³ בָּאֲנִיָּה: הבי"ת בקמץ רחב

א ז בְּשִׁלְמִי: דגש חזק בלמ"ד ולכן השווא תחתיה נע

א יא מֶה-נַעֲשֶׂה לָךְ: טעם נסוג אחור לנר"ן. וַיִּשְׁתַּק: הוא"ו בשווא נע. כִּי בְשָׁלִי: כך צריכה להיות ההטעמה ולא במונח רביעי

א טו מִזַּעְפּוֹ: העי"ן בשווא נח והפ"א אחריה בדגש קל

ב ג מִצָּרָה לִי: טעם נסוג אחור לצד"י

ב ד יָמִים: מ"ם ראשונה בדגש חזק⁴

ב ו עַד-נֶפֶשׁ: הנר"ן בסגול, לא בקמץ

ב י יִשׁוּעָתָה: במלעיל

ג ג לֵאלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת, בדומה לו בהמשך פס' ה בֵּאלֹהִים

ג ד נְהַפְכָת: הה"א בשווא נח והפ"א בדגש קל

² נוסף לסימן המסורה הארץ מתחת כלומר כשהטעם למטה הוא במשמע ארץ, יש סימן אחר של ר"א בחור שני פסוקים במשלי: ו טז שֶׁשׁ-הָנָה שָׁנָא ה' כלומר תָּבַל בניקוד סגול בעל שש נקודות תחת האותיות הוא תועבה שה' שונא; ל כד אֲרַבְּעָה הֵם קִטְנֵי-אֶרֶץ המילה תבל כשהיא בצירי יש לה ארבע נקודות תחת האותיות היא במשמע של ארץ.

³ הקורא בשווא נח עובר למשמע של ראייה. כן הדבר גם בהמשך בפסוקים י וטז.

⁴ רבים של 'ם, להבדילה מ'מים' שבה הי"ד קמוצה ואין דגש במ"ם - רבים של 'יום'

ג ו וִיכָס שֶׁקֶ: יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא להבליע את הסמ"ך לתוך השי"ן

ג ח וַיִּתְכַּסּוּ... וַיִּקְרְאוּ... וַיֵּשְׁבוּ: הוא"ו בראש התיבה בשווא נע

ג י וַיִּנָּחֶם: במלעיל

ד א וַיֵּרַע וַיִּחַר: במלעיל

ד ב אָנָּה: במלרע⁵

ד ד חָרָה לֵךְ: טעם נסוג אחור לחי"ת

ד ז לְמַחֲרַת: הלמ"ד בפתח!

ד ט חָרָה-לֵךְ: געיה ברי"ש ובהמשך חָרָה-לֵי, געיה בחי"ת כך במדויקים⁶

ד י וַיֹּאמֶר ה': כך היא ההטעמה בזקף ולא ברביע

ד יא מְשִׁתִּים-עֲשֹׂרָה: געיה במ"ם והשי"ן בשווא נח

דפי פרשת השבוע בר-אילן יום הכיפורים עח

הרב שלמה שפר רב הקמפוס באוניברסיטת בר-אילן.

לפי ה' תטחור

בתחילת השולחן ערוך כותב הרב משה איסרליש בהגהותיו:

שְׁוִיטָתוֹ ה' לְנֶגְדֵי תַמִּיד (תהלים טז, ח) הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלקים. כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול. ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנושי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כל שכן כשִׁשִּׁים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמו שנאמר: "אֵם יִסְתֵּר אִישׁ בְּמִסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נֶאֱמַר ה' (ירמיהו ג, כד)". מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפרך השם יתברך ובושתו ממנו תמיד.

דברים אלו שישודם בדברי הרמב"ם בסוף הספר "מורה הנבוכים" (חלק ג פרק נב), מכוונים את האדם להיטיב את מעשיו ואת מידותיו, מתוך הידיעה שהוא חי בביתו – בעולמו של הקדוש ברוך הוא.

א"ה. כיון שהמאמר עוסק בדברי הרמב"ם פרק רביעי מהלכות תפילה אציגה נא בזה את לשון הרמב"ם ביתר הרחבה.

ד,טז כוונת חלב כיצד: כל תפילה שאינה בכוונה, אינה תפילה; ואם התפלל בלא כוונה, חוזר ומתפלל בכוונה. מציא דעתו משזבשת וליבו טרוד – אסור לו להתפלל, עד שתתיישב דעתו.

ד,טז כיצד היא הכוונה – שיפנה ליבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה; לפיכך צריך לישוב מעט קודם התפילה, כדי לכוון את ליבו, ואחר כך יתפלל, בנחת ובתחנונים.

אכן, הדברים נוגעים לכל מעשיו ופעולותיו של האדם, אך יש להם דגש מיוחד במצוות מסוימות. כך למשל, הרב חיים הלוי סולובייצ'יק חידושי ר' חיים הלוי על

⁵ באל"ף אין כל געיא ואין זו "מילה ממוצעת" בין מלעיל ובין מלרע.

⁶ במדויקים פחות, בשיתיהן געיא בחי"ת.

הרמב"ם הלכות תפילה כותב על התפילה, ששתי כוונות יש בה. האחת לכוון פירוש המילים, והכוונה השנייה:

שיכוון שהוא עומד בתפילה לפני ד'... "ומה היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו עומד לפני השכינה". ונראה דכוונה זו אינה מדין כוונה רק שהוא מעצם מעשה התפילה, ואם אין לבו פנוי ואינו רואה את עצמו שעומד לפני ד' ומתפלל אין זה מעשה תפילה, והרי הוא בכלל מתעסק דאין בו דין מעשה. ועל כן מעכבת כוונה זו בכל התפילה, דבמקום שה' מתעסק דינו כלא התפלל כלל. וכאלו דלג מלות אלה.

לדעתו, יש תנאי הכרחי בכל זמן תפילת "שמונה עשרה": לדעת שאתה עומד לפני ה'. שאם לא כן אין זו תפילה כלל, וכאילו לא אמר מילים אלו.⁷ לאור הדברים הללו ננסה לבחון את משמעות העמידה לפני ה' ביום הכיפורים, כפי שהדבר מופיע בפרשת "אחרי מות": "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכָּפֶר עֲלֵיכֶם לְטָהָר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ" (ויקרא טז, ל). פסוק זה, שמופיע בסוף עבודת כוהן גדול ביום הכיפורים, שבו הוא עובד במקדש לא רק "לפני ה'" אלא "לפני ולפנים"⁸, בקודש הקודשים, בפעם היחידה בשנה, נדרש על ידי תנאים במשנה בסוף מסכת יומא: את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. עברות שבין אדם למקום – יום הכיפורים מכפר, עברות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו.

רבי אלעזר בן עזריה סבור שהמילים "לפני ה'" מתייחסות למילים "מכל חטאתיכם" שלפניהם, ונמצא שכוונת הפסוק היא: "מכל חטאתיכם שהן לפני ה' תטהרו ביום הכיפורים, ולא מחטאתיכם שבין אדם לחברו" (המהרש"א). אך רבי עקיבא דורש אחרת:

אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל! לפני מי אתם מיטהרין? מי מטהר אתכם? אביכם שבשמים, שנאמר: "וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִיַּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם" (יחזקאל לו, כה). ואומר: "מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל ה' כָּל יִדְמִיהוּ יוֹיָג". מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

⁷ למעשה כתבו הפוסקים, שכוונה זו אינה מעכבת ואינה פוסלת את התפילה. החזון אי"ש כתב בגיליונות לחידושי רבנו חיים הלוי: "זהו דבר שאי אפשר דבשעה שמתעשת ולבו מהרהר בדבר מן הדברים ודאי יש כאן היסח הדעת מכוונה שכתב הר"מ... ואפשר כוונת הגאון ז"ל בשעה שעומד להתפלל וכל התפילה סתמא כלשמה". גם ה"ילקוט יוסף" כתב בהלכות תפילה, בדיני כוונה בתפילה: "המתפלל צריך שיכוין בלבו שהוא עומד ומתפלל לפני הקדוש ברוך הוא והשכינה כנגדו, ויש אומרים שאם לא כיון כוונה זו בכל הברכות שבתפילה, כל ברכה שלא נתכוון בה כוונה זו, נחשב כאילו דילג הברכה ההיא ולא יצא ידי חובת תפילה. אולם העיקר להלכה שבדיעבד אין כוונה זו מעכבת. ולכן אף השרידים אשר ה' קורא שמכוונים פירוש המילים שבתפילה, אינם נוהרים לחשוב כוונה זו בכל הברכות שבתפילה, כי כוונה זו נכללת במשמעות הברכה הראשונה, ועל דעת הברכה הראשונה נמשכות שאר הברכות".

⁸ א"ה. ראו לנסות לבאר ביטוי זה. וְאַרְבָּעִים בָּאֵמָּה תִּהְיֶה תְּהִיָּת הוּא הַחֵיכֶל לִפְנֵי (מלכים א, ו, יז). רש"י מפרש החיכל לפני – שְׁלֵפְתִּים, לֹאז הַחוּץ. רד"ק פירוש לפני: לפני הדביר, כי הדביר היה פנימי והחיכל לפניו; וכן תרגם יונתן: "לקבליה". ולמ"ד לפני ולמ"ד לדביר אינם משמשות להביא דבר אל העצם, אבל הם מורות אל העצם; כלמ"ד חָרְגוּ לְאַבְנֵי (שמואל ב, ג, ל), "(ו)הַשְּׁלִשִּׁי לְאַבְשָׁלוֹם (דברי הימים א, ג, ב), "לְאַמּוֹת חֶמֶשׁ (דברי הימים ב, ג, יא). ומלת 'פני' הוא תואר לדבר העומד לפני האחר.

ולענייננו, החלק המערבי האחורי של המקדש היה קודש הקדשים המכונה דביר, והוא היה עשירים אמה ברוחב עשרים; החלק החיצוני המכונה 'היכל' היה באורך ארבעים אמה. כשאומרים 'לפני ולפנים', מתכוונים למה שפנימה מן'לפני' כלומר לדביר.

לדעת רבי עקיבא, המילים "לפני ה'" מתייחסות למילה "תטהרו" שאחריהן, והן באות ללמד על הטהרה המיוחדת שזוכים לה ביום הכיפורים על ידי ה'. וכוונתו לומר:

לפי שהדרך הישרה הוא שיבור לו האדם בעצמו להתקדש ולהטהר. ואז כשבא לטהר מסייעין לו ועל זה אמר לפני מי אתם מטהרים. ומפני שלפעמים לפי שיצר לב האדם רע עליו, לא יוכל להתגבר עליו לכופו לטהר בתשובה. והוא רחוס יכפר עון יעוררהו ובימין צדקו יתמכהו לבלתי ידה ממנו נדה, וז"ש מי מטהר אתכם... וזה דומה לטהרת מי מקוה שמטהרים הבא ונכנס וטובל בתוכם. כן הבא ונכנס תחת כנפי שכינתו יתברך הוא חוסהו בצל כנפיו ומסייעו להטהר. כך נ"ל (ותוספות יום טוב).

א"ה. בעבר היו שטענו שיש כאן מחלוקת בין ר' אלעזר ב"ע לרבי עקיבא אם יום הכיפורים מכפר עוונות בין אדם לחברו ללא ריצוי. מה שאינו מתקבל על הדעת. כאן מציג את שתי הדרשות בשינוי הפיסוק, כלומר ודאי שר"ע מסכים שאין כפרה ללא ריצוי, ואין סיבה לראב"ע לדחות את דברי האגדה של ר"ע. ובכלל אם כוונת ראב"ע ש'תטהרו' נסב על העוונות היה צריך לכתוב 'טהרו'. ר"א ב"ע דרש את הכפילות פ"ב ביום הזה יכפר עליכם **לטהר אתכם** מכל חטאתיכם לפני ה' **תטהרו**: גם המלים לפני ה' נראות מיותרות. אלא שהחצי השני של הפסוק בא להגביל את הטהרה והוא מוסיף מלת קישור. מכל חטאתיכם [אשר] לפני ה' **תטהרו**: לאפוקי בין אדם לחברו.

ר' עקיבא דורש לפני מי אתם מטהרים מפורש כאן לפני ה' **תטהרו**, וז"ל מטהר אתכם? ומביא שני פסוקים, ואת הפסוק השני מוציא מידי פשוטו, מקוה במקום לשון תקוה – לשון מאגר מים!

לפי זה, לעמידה לפני ה' ביום הכיפורים יש משמעות כפולה: היא דורשת מהאדם לפעול כדי לשוב ולהתקרב אל ה', וזוהי הדרך הישרה. אולם בנוסף לכך האדם זוכה לכך, שה' פועל עבורו ומסייע לו לשוב אליו. המהר"ל לומד מההשוואה למקוה על טיבה של הטהרה והכפרה ביום הכיפורים. כשם שמי המקוה מטהרים את הטמא כאשר אין דבר החוצץ ביניהם, כך ביום הכיפורים הקב"ה מטהר את ישראל, הדבקים בו בלא שום חציצה (דרוש לשבת תשובה פד, ב).

נקודה זו של קרבה גדולה בין האדם לה' בעקבות תהליך התשובה, מתוארת יפה ע"י הרמב"ם ב"משנה תורה", הלכות תשובה:

גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה... אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד... כמה מעולה מעלת התשובה. אמש היה זה מובדל מה' אלקי ישראל שנאמר: "עֲוֹנֵיכֶם הָיוּ מִבְדִּילִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם (ישעיהו נט, ב)", צועק ואינו נענה, ועושה מצות וטורפין אותן בפניו... והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר: "וְאַתֶּם הִדְבַּקְתֶּם בְּה' אֱלֹהֵיכֶם (דברים י, ד)" צועק ונענה מיד... ועושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמחה שנאמר: "כִּי כְבֹד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיךָ (קהלת ג, ז)" (פרק ז, הל' ו-ז).

היבט נוסף של העמידה לפני ה' ביום הכיפורים בא לידי ביטוי בהלכה שבה מגדיר הרמב"ם את מצוות התשובה (פ"ב ה"ב):

ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד... וכן יתנחם על שעבר... ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם... וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו.

על התנאי המצריך שאדם יגיע לדרגה, שהקב"ה מעיד עליו שלא יחזור לחטא לעולם, שואל הלחם משנה: "ואם תאמר איך הקב"ה יעיד עליו כך? וכי לא נשארה הבחירה בידו והרי אמרו *הֵן בְּקִדְשׁוֹ לֹא יֵאָמֵין* (איוב טו, טז)?".

ולכן הוא מפרש שאין הכוונה שאדם צריך בזמן התשובה להיות בדרגה כזו שהקב"ה מעיד שלא יחזור לזה החטא לעולם, אלא "יש לומר דפירושו כך, שבשעה שהוא עושה תשובה צריך שיקבל עליו לעד להשי"ת שלא ישוב לזה החטא לעולם, והוא על דרך *'וְאֶעֱיֵדָה בָּם אֶת הָעֲשָׂמִים וְאֶת הָאָרֶץ* (דברים לא, כח)', שמקבל עליו לעדים את העמים ואת הארץ". וכוונת הדברים היא (הרי"ד סולובייטשיק על התשובה עמ' 227-228) "שבשעה שהוא מקבל עליו להבא לא לשוב לחטא, צריך המתוודה לומר: רבנו של עולם, אתה עדי שאני מתכוון לכך באמת ובתמים".

נסיים את דברינו בעניין הווידוי ביום הכיפורים. הרמב"ם כותב (פ"ב, ה"ז): "והיכן מתוודה? יחיד אחר תפילתו, ושליח ציבור באמצע תפילתו".

הרב סולובייצ'יק מסביר את הקשר שבין התפילה והווידוי הרי קדם, ירושלים תש"ס, עמ' פה: *והנראה דיעוין ברמב"ם פ"א הל' א' מהל' תשובה, וז"ל, "חייב להתודות לפני האל ברוך הוא", וחזוין דדין הוידוי להיות לפני ד', ואשר ממילא נראה דמהאי טעמא וידוי הוא בשעת תפילה דוקא, דהלא המתפלל עומד לפני השם ולכן אז הוא זמן הוידוי, וגם ביחיד כל זמן שלא עקר רגליו עודנו עומד לפני השם ושייך בו וידוי וולהגר"א הוידוי הוא קודם יהיו לרצון דעדיין לא סיים תפילתו*.

ע"כ הרב שלמה שפר דפי בר-אילן יום הכיפורים עח

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא אל תמנעו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה <http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בעושרים לשוניים
ברכות: franklashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺

⁹ **א"ה**. לפי הגר"א, וכן גם מנהג אשכנז הקדום, לא אומרים פעמיים יהיו לרצון; אך גם לנהגים לאומרו פעמיים, הרי הוידוי הוא לפני יהיו לרצון השני וזה עדיין במסגרת התפילה.